

27. évf. 10. sz. 1980. október

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

ÚJABB FEJLEMÉNYEK A KONGRESSZUSI KIADVÁNYOK KÖRÜL

Dáczér Éva

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

„... A világot
Értekezlet igazgatja. . .”
(Arany János: *Civilizáció.*)

Az informatika az utóbbi harminc évben új dokumentumtípust vélt felfedezni: újdonságot, amely – a beszerzéstől a feldolgozáson át egészen a tájékoztatásig – a bibliográfiai jegyek és információhordozók változatossága miatt rengeteg gondot okoz a könyvtári munkában, a kongresszusi kiadványt.

Előjáróban két közhiedelem vár lerombolásra:

a kongresszusi kiadvány *nem új dokumentumtípus*, felbukkanása korábbi, mint a tudományos folyóiratoké; *nem formai jegyek szerint elkülönülő dokumentumtípus*, elnevezése a tartalomra vonatkozik.

Számos tanulmány foglalkozik a kongresszusok eredetével és elemzésével. A modern formában vett kongresszusok a 17. században születtek meg. Az elsőről, amelyik kiadványban is hallatott magáról, a cambridge-i egyetem könyvtárának központi katalógusa, a *Union Catalog of Scientific Conference Proceedings 1644–1972* ad hírt. E bibliográfiában az első, mégpedig a solymászkok összejöveteléről szóló kongresszusi mű, amely 1644-ben, Rouenban jelent meg, mintegy 20 évvel megelőzte a tudományos folyóiratokat, hiszen a *Journal des Savants* 1665. június 5-én, a *Philosophical Transaction* pedig 1665. május 6-án született meg [1]. A kongresszusi kiadványok azonban nem bontakoztak ki olyan lendületesen, mint a tudományos folyóiratok. Búvópatakként eltűntek, majd ismét föl-fölbukkantak a

mindenkori kiadványtermésben. Jelenlétükről a következő autentikus hír a *British Museum 1841. évi katalogizálási szabályzatából (Code)* származik [2].

A kongresszusnak mint információs közegnek, a 19. században indul a karrierje. A *Nemzetközi Egyesületek Szövetsége (Union of International Associations, UIA)* nyilvántartásában az 1815–1849 közötti időszakból 21 kongresszust, majd az 1850–1870-es évekből 124-et tartanak számon. 1871–1900 között viszont már 1499 összejövetelt sikerült regisztrálni [3]. Érthető, hogy a British Museum a múlt században már szabályozni kényszerült a kongresszusi művek leírását, feltehetően akkor is problematikus volt az adatközlésük.

Kétségtelenül vadonatúj, 2. világháború utáni fejlemény, hogy a könyvtárak és tájékoztató intézmények számára a kongresszusok nyomasztó gondná kezdenek válni. Amióta a gyors közlekedési (repülőgép) és kommunikációs lehetőségek megteremtették a feltételeket a népes összejövetel szervezésére, az utazásra, a részvételre, megnövekedett, sőt elburjánzott a különféle ülések rendezése. A szakfolyóiratokban gyakran kritizálják is a tudományos „jet-set”-et, a tudós világfikát, akik ülésről-ülésre röpködnek a világ egyik sarkából a másikba. A modern nyomdatechnikai és sokszorosítási berendezések pedig elősegítették a szóban forgó összejövetel kiadványainak közreadását. Ugyanakkor az „ülésezés” jelenségét a szóbeli információszerzési,

-terjesztési szokások újbóli előtérbe kerülése is népszerűvé teszi, mivel a dokumentumáradat, a releváns információk kiszűrésének megnehezülése évről évre ijesztőbb probléma, s ráadásul a dokumentummal nem lehet véleményt cserélni, homályos vagy félreérthető pontjairól nem lehet felvilágosítást kérni.

Valószínűleg mindezek a tényezők szerepet játszottak abban, hogy a *szóbeli információcsere újra divatba jött*, s egyre szervezettebb formát öltött. Évente pl. több ezer nemzetközi konferenciára kerül sor, és ezek csak a legkiemelkedőbb reprezentációi ennek a folyamattá dagadó gyakorlatnak. Ez a nagyságrend egyértelműen igazolja, hogy itt nem múló divatról van szó, hanem a tudományos–műszaki információk felhasználóinak arról az egészséges törekvéséről, hogy az áttekinthetetlen szakirodalmi áradat, a burjánzó információtömeg megkerülésével gyorsan és közvetlenül jussanak hozzá a számukra szükséges ismeretekhez [4].

A szó és az írás azonban szoros kölcsönhatásban vannak egymással, részben kiegészítik, részben helyettesítik egymást. A dokumentum nem felejt, megbízható. Ezért a rendezők gondoskodnak arról, hogy a konferenciák referátumait és fontosabb vitatémáit az érdekeltek számára nyomtatásban vagy sokszorosítva is hozzáférhetővé tegyék. Ezzel azonban a kör bezárul, mert a szóbeli információcsere különböző formái – a biztonság okából – kitermelik a maguk dokumentum-mennyiségét is, s így ezek a tanácskozások a kongresszusi kiadványok műhelyeivé válnak.

A kongresszusok és kiadványok között nem lehet éles határvonalat húzni. Elsősorban a fenti összefüggés miatt, továbbá azért, mert az évek óta növekedő igények egyaránt vonatkoznak mindkettőre. A jelen cikk is e szellemben próbálja a témát megközelíteni.

Kongresszusok és kiadványaik fajtái. Elnevezésük bizonytalansága

A kongresszusok és kiadványaik értékelésével a 60-as években sokat foglalkoztak. Azután, a 70-es években kezdték megkérdőjelezni információk értéküket. Kétségbe vonták, hogy a beléjük fektetett nagy ráfordításokhoz képest elég eredményesek-e, a szakfolyóiratok és a referálólapok szerkesztői pedig szembeállították a kongresszusi beszámolókat pontatlan és pongyola szöveget a folyóiratcikkek kiértékelt, precíz megfogalmazásával.

Az élet azonban rácafolta a pesszimistákra és kételkedőkre, mert az *ülések és kiadványaik száma évről évre tovább nőtt*. 1958-ban 5000 tudományos ülést tartottak számon, 1977-ben ennek a kétszeresét, 10 000-et [5]. Legtöbbet a társadalom-, a természet- és az alkalmazott (műszaki-, orvos-) tudományok képviselői üléseznek [6]. A kongresszusok fontos gazdasági ágak – a szálloda-, a vendéglátóipar, a turizmus – jövedelemforrásává váltak, az építészeti tervezési faktorként

számolnak velük. A becslések szerint minden negyedik ülésből kiadvány is lesz [5]. A *British Library Lending Division, BLLD* (Boston Spa) konferenciaanyag állományáról tájékoztató kiadvány, a havonta megjelenő *Index of Conference Proceedings Received*, 1978-ban közel 14 ezer kongresszusi tételt tartalmazott [7].

A kongresszusoknak és kiadványaiknak az információszerezés és -terjesztés szempontjából való vizsgálatával, javításával közlemények sora foglalkozik. Már a 60-as évek felméréseiből is kiderült, hogy a kongresszusi kiadványok mind nagyobb teret sajátítanak ki maguknak a tudományos intézmények (egyesületek, társaságok, kutatóintézetek, egyetemek stb.), valamint a kereskedelmi kiadványvállalatok, folyóiratkiadók közreadói tevékenységéből [6]. A tudományos kiadványvállalatok vezető cégei közé sorolható Elsevier, Pergamon, Springer egyre több kongresszusi dokumentumot jelentet meg. Alátámasztja ezt az Országos Műszaki Könyvtár tapasztalata is: az 1980. év első negyedében feladott *könyvrendelések 25%-a volt kongresszusi mű*.

A kongresszusokkal és kiadványaikkal kapcsolatos nehézségek már megnevezésüknél elkezdődnek, nincs ugyanis közhasználatú összefoglaló nevük. Tulajdonképpen az „*ülés*” (angol „*meeting*”) jelöli legátfogóbban az összejövetelek számtalan típusát, mégis valamennyi nyelven a „*konferencia*”, „*kongresszus*” használata a leggyakoribb.

Angliában a British Standard 4446 nyomán a „*konferencia*” elnevezés terjedt el a különböző ülésekre és kiadványaikra. Az UIA a „*kongresszus*”, megjelölést adaptálta, elsősorban a nemzetközi ülések különféle fajtáit értve ide. Az Elsevier kiadványvállalat egyik képviselője, Mantén, D. A. a „*szimpózium*” mellett kardoskodik, szerinte ez fejezi ki legszerencsésebben az ülések és az elhangzott beszámolók együttesét [8]. Napjainkban a „*workshop*” (munkaértekezlet) kifejezés van terjedőben.

A változatos elnevezésű ülések között a különbség nincs egyértelműen tisztázva, és ehhez a szóhasználat változó divatja is járul. Több különféle aspektusból lehet őket osztályozni. Szervezési szempontból a „*konferencia*” típusú rendezvényformák hosszabb ideig tartó, magasabb szervezést igényelnek, ilyenek pl. a kongresszusok (nagyobb politikai, állami, szakmai összejövetelek), a szimpóziumok (tudományos szakmai értekezletek), az ülések (tudományos intézetek, társaságok rendezvényei), az értekezletek. Az „*ankét*”, „*tanácskozás*” elnevezésű rendezvényformák kisebb körben zajlanak, viszonylag rövid időtartamúak; szervezésükhöz kisebb erőfeszítés szükséges. Ezek: a megbeszélés, tárgyalás, ülés, gyűlés, konzultáció, kollokvium [9].

Meg lehet kísérelni a kategorizálást az összejövetelek témaköre és létszáma felől kiindulva is. Egy, az USA-ban tartott számítástechnikai konferenciák elemzésével foglalkozó tanulmány [10] a következő kategóriákat állítja fel: a „*konferencia*” olyan rendezvény, ahol több

tárgykörben párhuzamos ülések folynak; a „szimpózium” egy témakörben tartott, nagyobb létszámú összejövetel; a „szeminárium” egyetlen szűkebb témában, kevesebb résztvevővel rendezett, főleg továbbképzés céljára szolgáló tanácskozás.

Megint egy másik szempont szerint az ülések és kiadványaik (már az 1841-ből származó British Museum Code is ezt választotta ki) lehetnek: *országosak, nemzetközies és helyiek*. Ez a megkülönböztetés mai napig használatos, mindössze a helyi ment ki időközben a divatból, ám a helyébe a regionális lépett be. A kongresszusok és kiadványaik *nemzetközi volta* megítélésében többféle vélemény uralkodik. Az UIA szerint ezek a nemzetközi szervezetek, kormányközi és nemkormányközi szervezetek kongresszusai. A *Centrum Informacji Naukowej, Technicznej i Ekonomicznej (CINTE – Tudományos, Műszaki és Gazdasági Tájékoztató Központ)* már a 2 országból, a Library of Congress pedig a legalább 3 országból megjelent résztvevőkkel rendezett kongresszusokat tartja nemzetközieseknek.

Nyelvi tekintetben: a kongresszusok és kiadványaik nyelvhasználatában az angol vezet (48%), majd sorrendben a francia, spanyol, német [6] következik.

A kongresszusi kiadványok könyvtári beszerzését, feldolgozását, nyilvántartását, a róluk adandó tájékoztatást rendkívül megnehezíti a szokványostól eltérő adatközlésük, és bibliográfiai adataik egyöntetűségének a hiánya. A dokumentumokat olykor a tanácskozás témaköre, máskor az ülészak neve és sorszáma, a rendező testület(ek), intézmény(ek) neve, vagy az előadások címe alatt publikálják változatos összevisszaságban. A leggyakrabban előforduló magyar és angol nyelvű címvariánsok:

Ankét, értekezlet, gyűlés, kollokvium, konferencia, kongresszus, ... napok, nyári iskola, összejövetel, rendezvény, szeminárium, szimpózium, tanácskozás, tanfolyam, ülés, illetve beszámolók, előadások, közlemények, munkák, tézisek, tudományos eredmények.

Clinic, congress, colloquium, conference, convention, course, discussion, gathering, hearing, institute, meeting, round table, seminar, session, symposium, working group, workshop, illetve abstracts, communications, papers, preprints, proceedings, records, reports, transactions.

A konferenciákkal és kiadványaikkal kapcsolatosan el lehet mondani, hogy különféle aspektusokból való kategorizálásuk csupán rendszerező kísérletek, a valóságban a jelenségek sokkal összetettebbek, és velük kapcsolatosan a lehetőségek mindenféle permutációja előfordul.

A kongresszusi kiadványok megjelenési formái és tartalmi sajátosságai

A „kongresszusi kiadvány” elnevezés, ellentétben a „könyv” és a „folyóirat” elnevezéssel, nem formai jellemzők összessége alapján testet öltő dokumentumfajta jelöl, olyat tehát, amelyből szerves állományrész építhető ki, hanem a név a szóban forgó kongresszusi információs tartalomra utal. A kongresszusi kiadványok ezért a dokumentumok és az információhordozók legváltozatosabb fajtáit (mikrofilmlap, kazettás magnószalag) felhasználva juttatják be valamilyen ülésre, tanácskozásra benyújtott dolgozatok, vagy az ott elhangzott előadások, viták stb. rögzített információanyagát a szakirodalmi információ áramkörébe. E dokumentumfajta és információhordozók közötti kohézió a kongresszusi információs tartalomból fakad, ezért kell esetünkben „kiadványokról”, illetve „dokumentumokról” beszélni, és nem egyetlen kiadványtípusról. Mindennek következtében a kongresszusi kiadványok gyűjteménye vagy különgyűjteménye a könyvtárakban *nem fizikailag elkülönített állományrészként, hanem olyan szellemi produktumként jelenik meg, amelyet a gondos és következetes feltáró munka hoz létre a katalógusokban, index-művekben és egyéb tájékoztató műszerekben.*

Minthogy a kongresszusi kiadványokat az információközlés primer forrásainak tartják, nagyon *lényegesen esik latba gyors közreadásuk*. A kiadás idejét számos tényező befolyásolja, mint pl. a terjedelem, a megválasztott kiadványtípus, továbbá a kiadó, illetve közreadó publikálási gyakorlata. Az ülés előtt, közben vagy a folyóiratokban közreadott dokumentumoknak sokkal rövidebb az átfutási ideje, mintha kiadóvállalatok gondozásában, könyvként jelennek meg. A fizikai és a műszaki tudományok körében gyorsabb a közreadás, mint pl. a biológiában és a társadalomtudományokban, mert itt szervezettebb az intézményi publikálási gyakorlat és gyorsabb az információ elavulása.

Számos egyező álláspont található arra nézve, hogy a kongresszusi kiadványok publikálásának legmegfelelőbb formája a *preprint (előnyomat)*, mert ezáltal a majdani résztvevőket és érdeklődőket előzetesen és gyorsan tájékoztatják a kongresszusokról, módot adva nekik a felkészülésre, tájékozódásra is. A kongresszuson elhangzottak utólagos közreadása viszont azoknak nyújt tájékoztatást, akik a rendezvényen nem voltak jelen.

A kongresszusi kiadványok leggyakoribb fizikai megjelenési formái a következők.

Könyvek

A könyvek a kongresszusi tartalom legideálisabb „öltöneyei” a könyvtári munka szempontjából, mert *viszonylag könnyen deríthetők fel:* nemzeti bibliográfiákban, kiadói, közreadói (tudományos társaságok,

nemzeti és nemzetközi szervezetek által publikált) katalógusokban, jegyzékekben. Az állománygyarapítás tudomást szerezhet a megjelenésükről, a *könyvtári feldolgozás pedig biztonságos bibliográfiai adatok birtokában végezheti el feltárásukat*. Információátadás szempontjából hátrányuk a késedelmes megjelenés (az ülés után 2–3 év).

Itt, a monografikus megjelenési formájú dokumentumok között bukkannak fel általában a „valós” kongresszusi kiadványok is. Ezt a kategóriát általában az intézmények (intézetek, egyesületek, társaságok stb.) adják közre az általuk szervezett ülések résztvevőinek használatára, tehát igencsak korlátozott példányszámban. Gyakran előnyomatok, önállóan közzétett előadások, beszámolók, illetve kivonatok sokszorosítványaként születnek meg, és előfizetéses alapon, vagy a kongresszusi díj befizetése fejében terjesztik őket. Az ülés után általában hozzáférhetetlenek, nem jutnak el a könyvpiacra, ám a szerzők, az ülések résztvevői időnként hivatkoznak rájuk, amivel rendszerint lehetetlen helyzetbe hozzák a könyvtárakat. Ezek a „valós” kongresszusi kiadványok a kereskedelmi forgalomba nem került dokumentumtermés ún. „grey literature” (nehezen beszerezhető irodalom) hányadának jelentős részét teszik ki.

Időszaki kiadványok

Időszaki kiadványokban publikált kongresszusi tartalom megjelenhet *célszámban, különszámban, mellékletben*. Gyakran a folyóiratcikk megegyezik a kongresszusi előadással. Az UIA becslése szerint a nemzetközi kongresszusok anyagának egyharmada lát napvilágot e formában. Különösen a tudományos társaságok fordítanak nagy gondot arra, hogy periodikus kiadványaikban folyamatosan publikáljanak kongresszusi beszámolókat. Egyesek ezt tartják a legideálisabb közreadási formának, mert a *periodikumok megjelenésével az anyagok viszonylag hamar nyilvánosságra kerülnek*, és legalább olyan széles körhöz juttatják el az információkat, mint amekkora a lap olvasó rétege. Ily módon az előadások feltárásra kerülnek a periodikumokat referáló és indexelő szolgáltatásokban is.

Kutatási jelentés

Kutatási jelentésként (reportként) ugyancsak sok kongresszusi dokumentum lát napvilágot, mégpedig *vagy gyűjteményes műként, vagy egyedi beszámolóként*, az esetek többségében mikrofilmlapon. Különösen két szakterületet jellemez ez az információközlési szokás: az atomenergiát és környezetvédelmet. Az OMK állománya is bőségesen tartalmaz ilyen dokumentumokat. Hasonlóképpen a Központi Fizikai Kutatóintézet jelentésgyűjteménye is, amiről katalógusának műfajok szerinti kötete a „konferencia” fejezetben ad hírt.

A kongresszusi kiadványok optimálisan gyors közreadását sokan a *korszerű információhordozóktól* várják.

A *kazetta* tűnik a legcélszerűbb kongresszusi információközvetítő közegnek, mert a magnószalagon tárolt ismeretek *azonnal hozzáférhetők, akár kölcsönözhetők is*. Még kinyomtatásukra sincs szükség, vagy ha igen, a kazetta kéziratként szolgálhat. A magnófelvételnél az üléseken elhangzott szóbeli információból semmi nem vész kárba, és ez ugyancsak nagy előnye ennek az információhordozónak.

A *mikromásolati formák*, főleg a mikrofilmlapok ugyancsak az üléseken elhangzott információk gyors és olcsó terjesztésének egyik fő reménységeként vannak számontartva (vö. a kutatási jelentéseknél mondottakal).

A *mágnesszalagos adatbázisok*, közvetlen (on-line) hozzáféréssel, a konferenciai információk rögzítésének, tárolásának és terjesztésének újabb keletű vívmányai. Patinás tájékoztatási intézmények és az e célra orientált cégek – Institute for Scientific Information (ISI), Data Courier Inc. (USA) stb. – vállalkozásaiból és kísérleteiből nyilvánvaló, hogy a számítógépes tájékoztatástechnológia előretörésével ez lesz a továbbfejlődés egyik útja.

Feldolgozási, leírási kérdések

Ahhoz, hogy a kongresszusi kiadványok a kongresszusi tartalom visszakereshetősége szempontjából egységes gyűjteményt alkossanak, az *adatelemeinek a címek bibliográfiai leírásában kettős célt kell szolgálniuk*:

1. a dokumentumfajta leírását a fizikai megjelenési forma szerint;
2. a kongresszusi tartalom felszínre kerülését.

A kongresszusi kiadványok jellemző adatait a kongresszusi tartalom ismérvei határozzák meg. Ezek:

Cím, alcím (rendszerint a kongresszus témaköre, mint a leglényegesebb információs elem);
Kongresszus helye (földrész, ország, város);
Kongresszus ideje (év, hónap, nap);
Rendezőtestület(ek).

A címleírásban szokásos adatelemelek gyakran biztosítják a kettős cél elérését, sőt, az első elérése érdekében többet is adhatnak (pl. könyvnél a szerzőségi, terjedelmi, sorozati stb. bibliográfiai adatok; MSZ 3424/1–78). Másrészt, a második cél eléréséhez elégtelenek is lehetnek, ha nem tüntetik fel az ülés nevét, a tárgykört jelölő címet, illetve a rendezvény helyét és idejét, továbbá a rendezőtestületek nevét, amennyiben ezeket a leíráshoz általában használt forráshelyek mellőzik. Felderítésükhöz további munka szükséges a kiadvány előszavából, belsejéből, külső segédletekből.

A kielégítő leírás tehát nem elégedhet meg a „tükrözési elv” alkalmazásával: a többletigény kielégítése mindkét szempontra figyelő bibliográfiai leírást kíván. Ez a követelmény növelni látszik a leírás terjedelmét, azonban az adatelemek ésszerű és következetes csoportosításával a leírások a szabvány követelményeinek és a specifikumok feltüntetési körülményeinek egyaránt megfelelhetnek.

A kongresszusi kiadványok címrészében az utóbbi években egyébként szerencsés változás tapasztalható. Előrehozták, kiemelik, főcímmé avatják az *ülés tárgy-körét megnevező címelemet*, a kongresszus neve pedig másodlagos elhelyezésűvé válik a cím adatcsoportjában. A kongresszusi kiadványok címlapja újabb és általában igen következetesen tartalmazza az *ülés ismérveit*, sokszor már a barokk könyvcímekre emlékeztető bőségben. Ezáltal a könyvtári feldolgozás számára mindinkább a címlapra készítenet állnak elő a szükséges bibliográfiai és egyéb adatelemek, s így lassan-lassan szükségtelen lesz külső forrásokból való előbányászásuk. Csupán elrendezésük módja marad megoldandó feladatnak. A kongresszusok és kiadványaik dzsungelében ez olyan fejlődési vívmány, amire érdemes felfigyelni, és tekintetbe venni az adatelemek sorrendi csoportosításánál. Tudomásunk szerint az új címléírasi szabvány munkálatai során – egyéb specifikus dokumentumokkal egyetemben – a kongresszusi kiadványok sajátosságait figyelembe vevő, kiegészítő szabályozás is elkészül. Reméljük, hogy a fent említett szimpatikus változással a szabvány is számolni fog.

A hagyományos katalógusok esetén a kongresszusi leírások különböző rendezési szempontokhoz készült katalóguskartonjai *jelentős mennyiségű cédulával duzzasztják fel a katalógushálózatot*. Ennek ellenére a betűrendes katalógusok még mindig csak a kongresszus két lényeges eleme – a *cím és rendezőtestület* – szerinti visszakeresésre adnak lehetőséget. A kongresszus többi, hasonlóan fontos eleme – a *hely és az idő* – nehezen építhető be a lineárisan szerkesztett könyvtári katalógusokba. Szótár rendszerű katalógus még elviselné a kongresszus helyének kiemelését a betűrendben, de ez a katalógustípus Magyarországon nemigen használatos. Különkatalógus szerkesztése marad megoldásként.

A kongresszusi kiadványok megnyugtató feltárását és visszakeresését a hagyományos szerkesztésű katalógusokban *kétféle katalógus együttese* nyújtja biztonságosan:

- Földrajzi katalógus*, melyben a rendezés vezérelvét a kongresszus helye szabja meg, majd az anyag a továbbiakban időrendi (év, hónap) besorolást követ.
- Időrendi katalógus* szerkesztése során a fordított kronológiával a legfrissebb kiadású kongresszusi kiadványok kerülhetnek előre, és ezzel a figyelemfelhívás a legújabb információra irányul. Az időrenden belüli tájékoztatás szerencsésen kombi-

nálható földrajzi továbbosztással. Mintaszerű segédlet például a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának földrajzi és időrendi katalógusa az állományában levő kongresszusi kiadványokról.

A két katalógus közül egyébként a *földrajzi a praktikusabb*. Az idő absztrakt fogalom, az emlékezetben a hely, a konkrét fogalom jobban megtapad, ezért is keresnek gyakrabban valamely kongresszusi dokumentumot az ülés helye szerint.

A kongresszusi kiadványok feldolgozása önmagában nagy téma, megérne egy „külön misét”. Ehelyütt csak néhány problémára kívántunk érintőlegesen rámutatni. Kétségtelen, hogy az egységes szemléletű feldolgozás hiánya még a hazai mezőnyben is rengeteg többletmunkát okoz, ha egy-egy művet a gyűjtemények és nyilvántartások tömegéből kell kihorgászunk.

Így pl. az Országos Széchényi Könyvtár egyik jelentős tájékoztatási szolgáltatásában, a *külföldi könyvek központi címjegyzékében* (OSZK KC) csak akkor identifikálható egy kongresszusi mű, ha ismert a címe, vagy a szerkesztő(k) neve, mert a betűrendes katalógusban – természetesen – ezek a releváns visszakeresési elemek. Ha az OSZK KC a bejelentésekből, a *megküldött katalóguscédulákból szerkesztene egy földrajzi szempontú segédkatalógust* is a kongresszusi művekről, biztonságos segédlet birtokában tájékoztathatná az érdeklődőket valamely kongresszusi (könyv) kiadvány meglétéről, holletéről. Ugyanis akármilyen elvek és gyakorlat szerint készült címléírásból (katalóguscéduláról) ki lehet emelni a kongresszusi kiadványok földrajzi segédkatalógusának szerkesztéséhez szükséges adatelemeket.

Tájékoztatási, beszerzési források

A kongresszusokkal és kiadványaikkal kapcsolatos tájékoztatási kérdésekben is történt előrelépés a 60-as évekhez képest. Az optimálisnak tartott világméretű vállalkozások ugyan nem jöttek létre, de bővült és finomodott a tájékoztató források köre. Átfogó indexművek, beszerzési jegyzékek és KC-k mellett szakterületi referáló szolgáltatások egyre inkább feladataik közé vonják a kongresszusi kiadványok feltárását.

Egy korábbi cikk már ismertette a tájékoztatás és beszerzés szempontjából számba jövő legfontosabb forrásokat [11], ezért e közlemény keretében csak azokra térnénk ki, amelyek újabb keletűek, vagy változáson mentek keresztül, ill. említésük ismételtlen szükséges.

Az ülésekről mindenekelőtt a *kongresszusi naptárak* adnak hírt jó előre és folyamatosan. Egyben a kongresszusok itteni meghirdetése az első lépcső a kiadványok majdani megszerzéséhez. Az ülések címének, idejének, helyének, a kiadványok közreadási módjának, beszerzési helyének felderítésére ezek a naptárak az

alapvető tájékoztatói eszközök. Néhány jelentősebb általános tárgykörű és szűkebb témakörre orientált kalendáriumot ismertettek a továbbiakban.

Az UIA feladata a nemzetközi szervezetek tanulmányozása és tevékenységük kibontakoztatásának előmozdítása. E célt reprezentálják színvonalas kiadványaik, elsősorban a *Transnational Associations* (korábban: *International Associations*) c. havi megjelenésű lap. Állandó rovata, az „*International Congress Calendar*”, amely a hasonló című, évente közreadott mű kiegészítését szolgálja. Tárgykörtől függetlenül, időrendi és földrajzi elrendezésben hirdeti meg előre, jelenleg 1981–1985 közötti évekre vonatkozóan a nemzetközi kongresszusokat.

A World Meetings Information Center, Inc. (Chesnut Hill) közreadásában jelennek meg: a *World Meetings outside United States and Canada* és a *World Meetings United States and Canada*. Természettudományos és műszaki ülésekről tájékoztatnak a megjelölt országok keretén belül. A *World Meetings, Social and Behavioral Sciences, Human Services and Management* és a *World Meetings Medicine* a címben szereplő tárgykörök üléseiről informálnak. A kiadványok negyedévesek, egy-egy számukban kb. 1000, két évre előre hirdetett, országos, regionális és nemzetközi ülés címét tartalmazzák. A hasonló jellegűek közül a szóban forgóak valamennyi lényeges adat – tartalmi ismertetés, anyagok kiadására vonatkozó pontos információk – közlésével és indexellátottságukkal emelkednek ki. (A *World Meetings, Medicine* a KC szerint nincs meg az országban.)

A Data Courier Inc. (Louisville) vállalkozása kiadvány formában, valamint 1979 óta mágnesszalagon és on-line hozzáféréssel: a *Conference Papers Index. Life Sciences, Chemistry, Physical Sciences, Geosciences, Engineering*. A konferenciák előzetes programjáról, a címben jelzett szakterületeken közlésre kerülő előadásokról, beszámolókról ad hírt. Az előadascímeket a *World Meetings* adatbázisából meríti. Pontos tájékoztatást nyújt a közreadás módjáról, formájáról, és egy évvel megelőzi a folyóiratban történő publikálást. A havonta megjelenő kiadvány egy év alatt kb. 1000–1200 ülés beszámolóját tartalmazza.

Az energiaválság folytán újra napirendre tűzött szénbányászat adta kezünkbe az egyik legújabb keletű (1980) kongresszusi naptárt, a *Coal Calendar*-t (International Energy Agency. Coal Research, London). A kéthavonta megjelenő *Coal Abstracts* melléklapja, a szénbányászati ülésekről tájékoztat, kb. 1 évvel előre, időrendi beosztásban, két fejezetben: a *Meetings and Exhibitions* a konferenciákról, szimpóziumokról és kiállításokról; a *Courses and Workshops* pedig a szakmai továbbképzés üléseiről. Füzeteként kb. 300 tételt tartalmaz.

Végezetül, az önállóan megjelenő kongresszusi naptárakon kívül sok tudományos és szakfolyóirat rendszeres rovata szolgál kongresszusi naptárként.

A kongresszusi kiadványokat referáló, indexelő művek és szolgáltatások mezőnyéből kiemelkednek az Institute for Scientific Information, ISI újabb keletű kiadványai:

az *Index to Scientific and Technical Proceedings, ISTP* (1978–) havi megjelenésű, féléves kumulációkkal. A természettudományok és műszaki tudományok területéről évente kb. 3000 publikált kongresszusi kiadványt dolgoz fel;

az *Index to Social Sciences and Humanities Proceedings, ISSHP* (1979–) negyedéves, éves kumulációkkal. A társadalomtudományok és humaniorák területéről kb. 1000 kongresszusi kiadványról tájékoztat.

Az Indexek egyedi szerkesztésűek, mert mind a gyűjteményes művekről, mind az azokban foglalt előadásokról külön-külön, de egyetlen kiadványban adnak sokoldalú tájékoztatást, akár könyvként, folyóiratcikkként, kutatási jelentésként került közlésre a cím. Ezáltal egyszerre használhatják őket a könyvtári beszerzés, tájékoztatás és a dokumentációs tájékoztatás műszereként. Az Indexekhez a bázist az ISI egyéb tájékoztató kiadványaiból, pl. a *Current Contents*, és *Science Citation Index* kongresszusi hivatkozásaiából meríti.

A kongresszusi kiadványokhoz nehéz hozzáférni, és drágák is. Beszerzésükhöz, feldolgozásukhoz tájékozott szakemberek, segédletek, azaz nagykönyvtári feltételek szükségesek. A tudományos nagykönyvtárak vállalják e feladatot, és az állományukba került ilyen kiadványokról rendszeresen tájékoztatnak is különféle beszerzési jegyzékeikben. Kiemelkedő jelentőségű közülük a British Library Lending Division, BLLD jegyzéke, az *Index of Conference Proceedings Received*. A havi megjelenésekhez éves kumulációt ad, illetőleg nagyobb időszakokról összefoglaló köteteket publikál, mint pl. az 1964–1973-as évek beszerzését egybefoglaló kötetét.

A BLLD-nek ez a jegyzéke azért jelentős, mert folyamatosan tájékoztat egy világviszonylatban is kiemelkedő, mintegy 115 000 konferenciacímet tartalmazó gyűjteményről, amely évente 12 000–13 000 címmel gyarapszik. Az Index az egyedi megjelenésű (könyv formájú), továbbá az időszakos kiadványokban helyet kapó címeket egyaránt tartalmazza. A művek tárgyszavak szerint, majd egy-egy tárgyszón belül a konferenciák idejének növekvő sorrendjében kerülnek besorolásra. Egy-egy leírás közli a konferencia helyét és a BLLD helyszámát is. A BLLD jegyzéke elsősorban kongresszusi kiadványok könyvtárközi kölcsönzési eszköze, és nem előszerzeményezési forrás.

A leningrádi Akadémiai Könyvtár vállalkozása immáron 18. alkalommal teszi közzé az állományába vett,

illetve a tudomására jutott kongresszusi kiadványi címeket: *Trudü i Materialü Naucsnuh Kongresszov i Szovescsanij, Opublikovannüe za Rubezsom v 1977–1978 godu. Ukazatel'*. 18. vüp. Ez az 1978-ban megjelent kötet az 1977–1978-ban közzétett, illetve a 17. kötetből kimaradt 1976. évi megjelenésű címeket tartalmazza. A külföldi címeken kívül felsorolja a SZU-ban publikált nemzetközi kongresszusok címét is. Két csillag jelöli a könyvtár állományában levőket, egy a megrendelt címeket.

A Library of Congress vállalkozása a *Bibliographical Guide to Conference Publications*, Hall and Co. kiadásában. A Computer Book Guide, a Library of Congress éves beszerzését egybefoglaló kötet egyik fejezetének, a konferenciái kiadványokat felsoroló résznek különkiadása. Évente kb. 3000 tételt tartalmaz. Maga az egész vállalkozás, így a konferenciái kötet is, az LC MARC mágnesszalag egyik publikált változata. (A KC szerint Magyarországon nem található.)

A szakmai KC-k közül megemlítendő az American Chemical Society kiadványa, a *Chemical Abstracts Service Source Index, CASSI* című forrásjegyzék. Célja az eredeti dokumentumok és lelőhelyük feltárása a Chemical Abstracts, CAS-ban közzétett referátumokhoz. A világ minden részéről 369 nagykönyvtár (300 az USA-ból, 69 könyvtár 28 más országból, Magyarországról az OMKDK) állományának folytatásos műveit, a folyóiratokat, sorozatokat, közöttük az ülések kiadványait dolgozza fel. Elsősorban a kémia, vegyipar és rokon területeken közlésre került műveket regisztrálja, de a kémia interdiszciplináris kapcsolatai miatt szinte az egész természettudományos és műszaki terület fellelhető benne. Negyedéves megjelenésű, ehhez éves, illetve nagyobb évszakokat átfogó kumulációk csatlakoznak. Így a legutóbbi az 1907–1979-es évek publikációit öleli fel. Mint a CAS valamennyi kiadványa, ez is kapható mágnesszalagon.

A hazai helyzet

Magyarországon főleg két intézmény szervez természettudományos és műszaki kongresszusokat és publikál kiadványokat: a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) és a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ).

Az MTA-rendezvények szervezésével az MTA intézetei foglalkoznak, így szélesebb területet ölelnek fel tematikailag, mint a természettudományok és műszaki tudományok. Az MTA rendezvényei 1980 (az MTA Nemzetközi Kapcsolatok Főosztálya összeállításában) programja 109 összejevetelt sorol fel, közöttük számos nemzetközi konferencia, kongresszus címét. Ez utóbbiakat az Akadémiai Kiadó szokta publikálni.

A természettudományos és műszaki konferenciák fő rendező testülete a MTESZ. Évente 100–120 könyvjellegű kongresszusi művet publikál. Az ülésekről, melyeknek csak egy része valósul meg kiadványokban, a következő forrásokban tájékozhat:

MTESZ-Rendezvénynapló. A Műszaki Élet c. folyóirat kéthetente közreadott állandó melléklete;

Az ... évi nemzetközi és külföldi résztvevőkkel rendezett kongresszusok, konferenciák, szimpóziumok és ülések előzetes jegyzéke. Valamint külföldi kiállítások válogatott katalógusa. Évente 3 füzet jelenik meg, ebből az első kettő a folyó év, a harmadik pedig már a következő év rendezvényeiről ad hírt. A füzetek első része a magyarországi, a második a külföldi konferenciákat és tanácskozásokat, a harmadik pedig a külföldi vásárokat és kiállításokat sorolja fel.

A MTESZ változatosan és kielégítően tájékoztat rendezvényeiről, hiszen a fenti kiadványokon kívül még az egyesületek meghívói, programjai is ezt a célt szolgálják. Sajnálatos módon azonban a kiadványok közreadásából már hiányzik ez a gondosság. Mai napig nem létesült egy olyan szervezet, amelyik a kiadványok közreadását, terjesztését egy kézben tartaná, sőt, még az archiválást is elláthatná. Így a kongresszusi dokumentumokat esetenként a tagegyesületektől kell (kellene) beszerezni, ami sok erőfeszítéssel jár, és gyakran eredménytelenül végződik.

A könyvként közreadott hazai kongresszusi kiadványokat a Magyar Nemzeti Bibliográfiában lehet figyelemmel kísérni. Nemzeti bibliográfiánk dicséretére szólva, a kongresszusi dokumentumok – más poligráf művekhez hasonlóan – előadásonként, analitikusan kerülnek leírásra. A folyóiratokban közzétett kongresszusi dokumentumokat azonban a Magyar Nemzeti Bibliográfia mindmáig – sajnos – figyelmen kívül hagyja.

Az Országos Műszaki Könyvtár vállalkozása, a *Kongresszusi Kiadványok az OMKDK Állományában*, évente 1000–2000 műszaki, természettudományos, gazdasági tárgykörű kongresszusi műről tájékoztat nagyobb időszakokban, bibliográfia és index együttesével. Eddig megjelent: 1945–1968; 1969–1970; 1972–1975. Az 1976–1977. évi kötet kiadás alatt van, a további évek beszerzéseinek közreadása pedig a szerkesztés folyamatában.

E kiadvány mindenkor I. kötetei a bibliográfiai leírásokat tartalmazzák ETO szerinti csoportosításban, azon belül a cím betűrendjében, illetve az ülések időrendjében. A bibliográfiai kötetet kiegészíti a kiadványok adatközlésében előforduló rövidítések feloldásának betűrendes jegyzéke. A II., azaz az index-kötetek a bibliográfiai részben közölt kongresszusi kiadványok több szempont szerinti keresését szolgálják. A kötetben a következő indexek találhatók:

- a) kongresszusok témáját kifejező deskriptorlánc permutálása folytán előállított *tárgyi index*;
- b) a kongresszusok helyét feltüntető *földrajzi névmutató*;
- c) a kongresszusok évvel és hónappal megjelölt *időpontját feltüntető jegyzék*;
- d) a kongresszusokat rendező vagy a rendezésben részt vevő *intézmények betűrendes jegyzéke*.

Az indexek — a rendező testület szerinti kivételével — elektronikus adatfeldolgozó berendezéssel készülnek.

Perspektívák

A kongresszusi kiadványok megközelítése számtalan aspektusból lehetséges, de a velük kapcsolatos összkép eléggé változatos: nehéz azonosításuk, felderítésük, egységesítésük, vitatott az információk értékük, mindennek a tetejében nagyon drágák, vagyis mindenképpen nyugtalanító kiadványok.

Úgy tűnik, hogy a nagy nemzetközi vállalkozások nem képesek maradéktalanul átfogó számbavételükre és feltárásukra. A számbavételt valahol országos szinten kellene kezdeni az *Egyetemes Bibliográfiai Számbavétel (Universal Bibliographical Control, UBC)* elgondolásához hasonlóan. Országokként kellene megszervezni a kongresszusok és kiadványaik központi nyilvántartását (ügynökség, nemzeti könyvtár stb. útján), mégpedig feltétlenül a dokumentumokhoz való hozzáférés lehetőségével egyetemben.

A kongresszusi kiadványokat több nagy könyvtár használja fel állománygyarapítási együttműködés tárgyaként. Így a Technische Informationsbibliothek (Hannover) és a BLLD rendszeresen megküldik egymásnak a kongresszusi cédulákat. A BLLD ezenkívül még Angliában is folytat hasonló együttműködési akciót az egyetemi könyvtárakkal. Ilyen együttműködés van kialakulóban a hazai könyvtári világban, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára és az OMKDK között. Természetesen, az ilyen együttműködésben az egymásnak kölcsönösen megküldött katalóguscéduláknak kompatibiliseknek kell lenniük a katalógusszerkesztés és használhatóság érdekében. Egy kört újra bezárhatunk: a művek leírásában elengedhetetlen követelmény az egységességre való törekvés, vagy méginkább — az egységesség elérése.

Bibliográfia

1. DRUBBA, H.: Conference documentation: General overview and survey of the present position. = International Associations, 28. köt. 8–9. sz. 1976. p. 383–387.
2. SYMES, L.: Conference proceedings and the special library. = Australian Special Libraries News, 11. köt. 3. sz. 1978. p. 93–96.

3. de CONINCK, Gh.: Les organisations internationales et leur congres. = Transnational Associations, 31. köt. 5. sz. 1979. p. 207–210.
4. BUZA P.: Mennyit ér a szóbeli információ? = Ipargazdaság, 1971. jún. p. 10–16.
5. GARFIELD, E.: ISI's new Index to Scientific and Technical Proceedings. Lets you know what went on at a conference even if you stayed at home. = Current Contents. Engineering Technology and Applied Science, 5. köt. 40. sz. 1977. p. 5–10.
6. YADAV, R. S.—DHAWAN, S. M.: Current trends in international meetings and their publications: an analysis. = Annals of Library Science and Documentation. 21. köt. 3. sz. 1974. p. 112–119.
7. ATKIN, P.—SEED, P.: The acquisition of conference proceedings at the British Library Lending Division. = Interlending Review, 7. köt. 2. sz. 1979. p. 47–51.
8. MANTEN, A. A.: Scientific congress publications. = International Associations, 1976. 10. sz. p. 438–443.
9. A konferenciaszervezés módszertani kérdései. Organisation von Konferenzen und Beratungen. Berlin, Verlag die Wirtschaft, 1972. 60 p. c. mű fordítása. = Fordításgyűjtemény, 1976. 1. füzet. MTE SZ Tájékoztatói Tudományos Társaság.
10. Conferencés, conferences. = EDP Analyzer, 8. köt. 12. sz. 1970. p. 1–5.
11. DÁCZER É.: Kongresszusi kiadványok. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 21. köt. 11. sz. 1974. p. 793–812.

* * *

DÁCZER Éva: Újabb fejlemények a kongresszusi kiadványok körül

Az utóbbi 30 év egyik újnak vélt dokumentum-típusa, a kongresszusi kiadvány, nem új. Nem formai jegyek szerint elkülöníthető dokumentumfajta: az elnevezés egyfajta információs tartalomra vonatkozik. Viszont vadonatúj, 2. világháború utáni fejlemény számuk és jelentőségük növekedése a kiadói gyakorlatban. Magyarországon főleg két intézmény szervez természettudományos és műszaki kongresszusokat és publikál kiadványokat: a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) és a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége (MTESZ). A kongresszusi kiadványok számbavételét azonosításuk, felderíthetőségük nehézségei miatt országos szinten kellene megvalósítani, továbbá fel kellene használni őket az állománygyarapítási együttműködésben is.

* * *

Mrs. DÁCZER, É.: New developments concerning conference proceedings

Although conference proceedings have been regarded as contemporary types of documents over the past 30 years, they are not new. They cannot be specialized on the basis of formal characteristics: their

name refers to a kind of information content. But the increase of their quantity and significance in the publication practice is a new phenomenon characterizing the post World War II period. In Hungary, there are two major institutes organizing and publishing proceedings of conferences: The Hungarian Academy of Sciences (MTA) and the Hungarian Federation of Technical and Scientific Unions (MTESZ). Pointing out the difficulties of identifying and locating conference proceedings, the author calls for their national bibliographic control and their involvement in the cooperation-based acquisition.

* * *

ДАЦЕР, Е.: Новое об изданиях конгрессов

Один из типов документов, считавшимся новым в течение 30-ти последних лет, - издания конгрессов, - на самом деле не новый. Этот тип документов выделяется не своими формальными признаками: его название указывает на определенное информационное содержание. Новым явлением, отмеченным после второй мировой войны, было увеличение их числа и значимости в издательской практике. В ВНР главным образом два учреждения подготавливают конгрессы по техническим и естественным наукам и опубликовывают издания: Венгерская академия наук (MTA) и Союз технических и научных обществ (MTESZ). Учет из-

даний конгрессов по причине трудности их поиска, установления их тождественности следовало бы осуществлять в государственном масштабе, кроме того, следовало бы использовать их и в сотрудничестве по комплектованию документов.

* * *

Frau DÁCZER, É.: Neue Entwicklungen auf dem Gebiet der Kongresspublikationen

Zu den in den letzten 30 Jahren als neu geltenden, aber eigentlich nichts Neues darstellenden Dokumententypen gehören die Kongresspublikationen. Diese Dokumentengattung wird nicht aufgrund formeller Kennzeichen charakterisiert, ihre Benennung steht für ihren eigenartigen Informationsgehalt. Eine ganz neue, nach dem zweiten Weltkrieg zu verzeichnende Entwicklung ist die Zunahme ihrer Zahl und Bedeutung in der Verlagspraxis. In Ungarn organisieren hauptsächlich zwei Organisationen, die Ungarische Akademie der Wissenschaften (MTA) und der Verband der Technischen und Wissenschaftlichen Vereine (MTESZ) naturwissenschaftliche und technische Kongresse und veröffentlichen Kongresspublikationen. Die Verfasserin schlägt vor, die Kongresspublikationen wegen ihrer schwierigen Auffindbarkeit und Identifizierbarkeit auf nationaler Ebene, zentralisiert in Evidenz zu nehmen und in die Bestandserweiterungskooperation zwischen den Bibliotheken und Informationsstellen einzubeziehen.

